

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. М.В.ГОГОЛЯ

Серія «Академіки АПН України»

**ІВАН АНДРІЙОВИЧ ЗЯЗЮН:
ПЕДАГОГ. ВЧЕНИЙ. ФІЛОСОФ**

Біобібліографічний покажчик

Випуск 2

До 10-річчя

Академії педагогічних наук України

Київ – 2003

ББК 91.9:74
УДК 016:37
3 – 99

Рекомендовано до друку Радою при директорові Державної науково-педагогічної бібліотеки України від 25 лютого 2003 р. Протокол № 3.

Показчик продовжує серію “Академіки АПН України”, започатковану з нагоди 10-ї річниці Академії педагогічних наук України. Другий випуск присвячений І.А.Зязюну – доктору філософських наук, академіку, професору, засновнику школи педагогічної майстерності, директору Інституту педагогіки і психології професійної освіти (ІПППО) АПН України. У показчику подано бібліографію наукових праць академіка, літературу про його життя і діяльність, перелік дисертацій, захищених під його керівництвом. Показчик може бути використаний фахівцями в галузі педагогіки, освіти та філософії для науково-дослідної, науково-методичної, науково-педагогічної та навчально-виховної діяльності.

Упорядники: *Л.І.Ніколюк, наук. співробітник відділу наукової бібліографії ДНПБ України*
Л.О.Пономаренко, завідувач відділу наукової бібліографії ДНПБ України
Л.Н.Штома, молодший наук. співробітник Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України

Науковий консультант: *Н.Г.Ничкало, академік-секретар відділення педагогіки та психології професійної освіти АПН України*

Науковий редактор: *П.І.Рогова, директор ДНПБ України*

Рецензент: *В.І.Лутовинова, канд. іст. наук*

Редактор: *Є.К.Бабич*

Зміст

Від упорядників

Розділ I.

Життєвий і творчий шлях Івана Андрійовича Зязюна

В.Г. Кремень. Педагогічна наука і особистість

Основні дати життя і діяльності І.А. Зязюна

Матеріали про науково-творчу діяльність вченого

Розділ II.

Науковий доробок І.А. Зязюна з філософії освіти та естетичного

виховання

Книги

Статті із збірників та періодичних видань

Розділ III.

І.А. Зязюн – теоретик педагогічної майстерності

Книги

Статті із збірників та періодичних видань

Розділ IV.

Історія педагогіки в дослідженнях вченого

Розділ V.

Видання, опубліковані за редакцією І.А. Зязюна

Розділ VI.

Наукова школа І.А. Зязюна

Доктори наук

Кандидати наук

Розділ VII.

Філософсько-педагогічні роздуми академіка Зязюн І.А. Моєму колезі – молодому вчителю

Іменний покажчик

Від упорядників

Другий випуск покажчика з серії “Академіки АПН України” присвячений академіку Івану Андрійовичу Зязюну, доктору філософських наук, професору, засновнику школи педагогічної майстерності, директору Інституту педагогіки і психології професійної освіти (ІПППО) АПН України.

65-річний ювілей вченого співпадає з 10-річчям з часу заснування очолюваного ним Інституту педагогіки і психології професійної освіти –науково-дослідної установи системи АПН України.

У покажчику представлено творчий доробок вченого за 35 років наукової діяльності, який згрупований в 7 розділах. Вагомий доробок ювіляра становлять монографії, навчальні посібники, статті із наукових збірників, матеріали наукових конференцій, публікації в періодичній пресі тощо, які розкривають багатогранну наукову діяльність академіка І.А Зязюна з філософії освіти та естетичного виховання, з теорії педагогічної майстерності, з історії педагогіки та його філософсько-педагогічні роздуми. Покажчик містить фото з життя та діяльності ювіляра.

У покажчику представлена наукова школа вченого: дисертації, автореферати як самого ювіляра, так і його учнів.

У межах розділів матеріали згруповані за зведеним російсько-українським алфавітом.

Довідковий апарат видання включає іменний покажчик.

Більшість публікацій, що увійшли до покажчика, були переглянуті *de visu*, не переглянуті – позначено астериском (*). Бібліографічний опис та скорочення слів здійснено за державними стандартами України.

Біобібліографічний покажчик адресований науковцям, аспірантам, викладачам, вчителям. Покажчик і матеріали з нього можуть бути використані у науково-дослідній, науково-методичній та практичній діяльності освітян та тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогічної науки та освіти.

Розділ І. Життєвий і творчий шлях Івана Андрійовича Зязюна

В.Г. Кремень
*Президент АПН України,
міністр освіти і науки України,
доктор філософських наук,
професор, дійсний член НАН України*

ПЕДАГОГІЧНА НАУКА І ОСОБИСТІТЬ

Ім'я вченого – філософа, педагога і організатора освіти України, доктора філософських наук, професора, дійсного члена АПН України Івана Андрійовича Зязюна знає і шанує у педагогічному світі. Але не посади, а, передусім, численні ґрунтовні наукові праці, оригінальні ідеї, яскрава науково-педагогічна діяльність поставили його в ряд найпомітніших постатей сучасної української педагогіки.

Величезний життєвий досвід, потужний інтелектуальний та творчий потенціал, виняткова цілеспрямованість та ентузіазм протягом багатьох років допомагають йому згуртовувати і вести за собою педагогів і науковців, сповнених прагнення до розвитку й удосконалення освітянської справи в нашій державі.

Шлях Івана Андрійовича в педагогічну науку особливий: закінчивши із відзнакою семирічну Пашківську та середню Галицьку загальноосвітні школи, він у 1955 р. розпочав свою трудову діяльність на посаді завідувача сільського клубу. У 1956 р. у складі молодіжного загону будівельників Чернігівщини відбув до Донбасу для спорудження комсомольських шахт. У м.Свердловську Луганської області вступив до гірничо-промислового училища, у якому здобув свою першу професію прохідника шахтного штреку. Після закінчення навчання в училищі у 1958 р. працював вихователем гуртожитку цього ж навчального закладу. У 1959 р. вступив на навчання до Київського державного університету імені Тараса Шевченка, а після його закінчення – став аспірантом цього ушавленого навчального закладу. За призначенням відбув до Дніпропетровського сільськогосподарського інституту, де працював викладачем кафедри філософії. Згодом повернувся до Києва і у Національному театрі опери та балету імені Тараса Шевченка створив соціологічну лабораторію. На філософській кафедрі Київського інституту театрального мистецтва імені І.К.Карпенка-Карого заклав перші підвалини досліджень з педагогічної майстерності. 15 років свого життя, активних творчих пошуків, наполегливої боротьби за утвердження і подальший розвиток нового, нетрадиційного віддав Полтавському державному педагогічному інституту імені В.Г.Короленка.

Полтавський період виявився знаковим у житті І.А.Зязюна: на повну силу розкрилися його організаторський талант, науково-творчий потенціал, суспільно-громадянська активність, принциповість і людяність. Надзвичайно вимогливий до себе, він зумів запалити енергією педагогічний колектив інституту, надихнути його на плекання “педагогічних талантів”.

Усім відомий унікальний експеримент полтавців з формування педагогічної майстерності вчителя, результатом якого було видання підручника “Основи педагогічної майстерності” та створення мережі кафедр педагогічної майстерності в усіх педагогічних вузах не лише України, але й колишнього СРСР. Сьогодні такі кафедри має кожний поважний навчальний заклад (і не тільки педагогічний). Досвід цей відомий і в різних куточках світу: в Японії, Китаї, Німеччині, Франції, Польщі, Чехії, Болгарії та інших країнах.

Академік І.А.Зязюн – видатний вчений у галузі професійної педагогіки, філософії освіти, естетичного виховання молоді. Він – ініціатор і керівник розроблення програми “Вчитель”, яка здобула статус державної. Упродовж 1998-2000 рр. він був президентом Міжнародної асоціації макаренкознавців, а у 1998 р. Американський біографічний інститут визнав його “Людиною року”.

Іваном Андрійовичем створено понад 250 наукових праць, серед яких підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, монографії з проблем педагогічної майстерності, неперервної професійної освіти, етики та естетики, теорії української та зарубіжної культури, зокрема: “Основы педагогического мастерства” (1987, 1989); “Педагогічна майстерність” (1997); “Краса педагогічної дії” (1998); “Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи” (2000); “Педагогіка добра” (2000).

“Педагогіка – моє життя” – цей вислів Івана Андрійовича, що став епіграфом до останньої книги – його життєве кредо. Філософ, учений, ректор педінституту, міністр народної освіти, директор академічного науково-дослідного інституту, голова спеціалізованої вченої ради – все це для нього лише сходинки до вищого світла – розуму Вчителя, бо Вчитель, за переконанням І.А.Зязюна, є провідником переможної сили Добра і Любові, Істини і Краси.

Ідеї і положення, викладені в працях академіка Зязюна, знайшли відображення в концептуальних засадах та основних напрямках діяльності очолюваного ним упродовж 10 років Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, який є провідною науковою установою держави, що досліджує проблеми філософії освіти, історії професійно-технічної та вищої освіти України, психолого-педагогічної підготовки вчителів та професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців, педагогічних технологій неперервної професійної освіти, порівняльної професійної педагогіки і психології, професійної мистецької освіти тощо.

Академіком І.А.Зязюном створено наукову школу, яка виховала покоління вчених України. Під його керівництвом підготовлено і захищено 5 докторських й 14 кандидатських дисертацій.

Плідну працю І.А.Зязюна як науковця і організатора досліджень у галузі професійної освіти, формування особистості та педагогічної майстерності вчителя відзначено урядовими нагородами, почесним званням “Заслужений працівник вищої школи УРСР” (1988) та Відзнакою Президента України – Орденом “За заслуги” III ступеня (1998).

“Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь і негараздів”, – так написано у вступному слові до навчального посібника “Краса педагогічної дії”. Саме таким Вчителем, Філософом, Людиною і є Іван Андрійович Зязюн.

Основні дати життя і діяльності І.А.Зязюна

3 березня 1938 р.	Народився у с. Пашківка Ніжинського району Чернігівської області у сім'ї колгоспників. Батьки – Зязюн Андрій Володимирович (1913–1992) та Зязюн Варвара Микитівна (1918 р.н.)
1952 р.	Закінчив Пашківську семирічну школу з відмінними успіхами
1952–1955	Навчання у Галицькій (нині Крутівська) середній школі

1955–1956	Завідувач будинку культури у с. Пашківка
Серпень 1956 – липень 1959	Навчання і робота вихователем у гірничо-промисловому училищі №5 у м. Свердловську, Луганської обл.
Січень 1958 р.	Одержав посвідчення кадрового шахтаря-прохідника шахтного треку. Перша професія.
Липень 1959 – вересень 1959	Заступник директора з культурно-масової роботи гірничо-промислової школи №72 м. Володарки, Свердловського р-ну, Луганської обл.
Вересень 1959 – червень 1964	Навчання у Київському університеті ім. Т.Г.Шевченка на філософському факультеті
Серпень 1964 – серпень 1966	Асистент кафедри філософії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту
1966 – 1968	Аспірант кафедри філософії Київського університету ім. Т.Г.Шевченка
1968	Захистив кандидатську дисертацію «Особливості становлення і розвитку естетичного сприймання людини». Присуджено вчений ступінь кандидата філософських наук
Серпень 1968 – листопад 1968	Старший викладач кафедри філософії Театрального інституту ім. І.Карпенка-Карого (м. Київ)
Листопад 1968 – січень 1970	Старший викладач кафедри філософії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту
Лютий 1970 – лютий 1971	Завідувач лабораторії творчих процесів Театру опери і балету ім. Т.Г.Шевченка (м. Київ)
Лютий 1971 – березень 1975	Старший викладач, доцент кафедри філософії Київського театрального інституту ім. І.Карпенка-Карого
Березень 1975 – вересень 1990	Ректор Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г.Короленка. Створено науково-практичну школу І.Зязюна – школу педагогічної майстерності
1977	Захистив докторську дисертацію “Формування і сфери вияву естетичного досвіду людини”. Присуджено вчений ступінь доктора філософських наук
1981	Нагороджений орденом Дружби народів
1981	Нагороджений медаллю “Антоніа Макаренка”
1986	Нагороджений орденом “Трудового Червоного Прапора”
1987	Нагороджений медаллю “Ветеран праці”

1988	Отримав почесне звання “Заслужений працівник вищої школи УРСР”
1989	Дійсний член Академії педагогічних наук СРСР
Вересень 1990 – травень 1992	Міністр освіти України
Травень 1992 – листопад 1993	Завідувач лабораторії естетичного виховання Інституту педагогіки Міністерства народної освіти України
Грудень 1992	Дійсний член Академії педагогічних наук України
З грудня 1993 і по теперішній час	Директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України
Грудень 1995	Член Президії Академії педагогічних наук України
Лютий 1998	Нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня

Матеріали про науково-творчу діяльність вченого

1. Академік Іван Зязюн: “Об’їздивши півсвіту, не почувався меншовартісним” / Розмову з академіком вела Н. Сотник // Столиця. – 2000. – 26 жовт. (№119). – С. 4.
2. Верховна Рада Української РСР призначила міністром народної освіти України Івана Андрійовича Зязюна // Освіта. – 1991. – 11 черв. (№46). – С. 1.
3. Відданість освіті – теж ознака таланту: Івану Андрійовичу Зязюну – 60 / Інтерв’ю з дир. Ін-ту педагогіки і психології проф. освіти АПН України І.А. Зязюном провів С. Цушко // Світло. – 1998. – №1. – С. 4-5.
4. Вітаємо академіка І.А. Зязюна з другим 30-річчям / Голов. редкол. журн. // Трибуна. – 1998. – №3/4. – С. 18.
5. [Зязюн Іван Андрійович] // Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К., 1997. – С. 138.
6. Зязюн Іван Андрійович // Хто є хто в Україні. – К., 2000. – С. 175.
7. Зязюн Іван Андрійович // Ярмаченко М.Д. Академія педагогічних наук України (п’ятиріччя становлення і розвитку). – К., 1997. – С. 36-37, 93.
8. Іван Зязюн – Людина року-1998 // Постметодика. – 1998. – №4. – С. 6.
9. Іванові Андрійовичу Зязюну – 60 // Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С. 243-244.
10. Лещенко М.П. Ідеали педагогіки добра в життєвих реаліях Івана Зязюна // Рід. шк. – 2001. – №8. – С. 49-51.
11. Меншун В. Щоб зірки позаздрили землі: [Про І.А. Зязюна] // Трибуна. – 1996. – №7/8. – С. 6, 25. – Портр. І.А.Зязюна на с.1 обкл.
12. Мій шлях в освіті і педагогічній науці: від студента до міністра, від аспіранта до академіка // Культура і спільнота у становленні педагога / За ред.: К.Кларка і Т.Кошма нової. – Л., 2000. – С. 35-84.
13. Ничкало Н. Педагогічна наука і особистість: [Про дир. Ін-ту педагогіки і психології проф. освіти І.А. Зязюна] // Світло. – 1998. – №1. – С. 10-13.
14. Обдарована людина-98 / Інтерв’ю зі вчен. І.А.Зязюном, Людиною року-1998, провів голова ред. ради журн. В.Моляко // Обдар. дитина. – 1999. – №1. – С. 23-25.

15. Про призначення тов. Зязюна І.А. міністром народної освіти Української СРС від 3 серп. 1990 р. // Радян. освіта. – 1990.– 7 серп. (№63). – С. 1.

16. Сердечно вітаємо дійсного члена АПН України, доктора філософських наук, професора Зязюна Івана Андрійовича з номінацією “Людина року” // Освіта України. – 1998. – 4 листоп. (№45). – С. 2.

17. Теоретико-методологічні проблеми неперервної професійної освіти: Методол. семінар: Програма (6 груд. 2001 р., м. Київ) / Акад. пед. наук України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2001. – 45 с. – Тема доповіді І.А. Зязюна “Неперервна освіта як основа соціального поступу”. – С. 7.

**Розділ II. Науковий доробок І.А. Зязюна
з філософії освіти та естетичного виховання.**

Книги

18. Виховання естетичної культури школярів: Навч. посіб. / І.А.Зязюн, Н.Є.Мирополюська, Л.О.Хлебникова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 153 с.
19. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах / Авт. кол.: І.А.Зязюн та ін.; Редкол.: В.Ф.Передерій (відп. ред.), В.О.Кудін ... І.А.Зязюн та ін. – К.: Вища шк., 1976. – 207 с.
20. Естетичний досвід особи. Формування і сфери впливу. – К.: Вища шк., 1976. – 174 с. – Бібліогр.: С. 167 – 173.
21. Комунізм і естетичний розвиток особи. – К.: Мистецтво, 1972. – 172 с.
22. Культура духовних запитів особистості: Формирование культурных запитов трудящихся при социализме / Авт. коллектив: В.Брожек, И.А.Зязюн, Э.Ион и др.; Под общ. ред. В.А.Кудина. – К.: Вища шк., 1986. – 207 с. – Библиогр.: С. 203 – 206 (91 назв.).
23. Морально-естетичні основи формування комуністичного світогляду студентів / Л.Т.Бабій, Л.С.Горбатова, І.А.Зязюн та ін. – К.: Вища шк., 1974. – 192 с.
24. Нариси історії Полтавської обласної партійної організації / Авт. кол.: Л.С.Волошко, С.В.Гончаренко ... І.А.Зязюн та ін.; Редкол.: І.Ю.Горобець (голова), П.М.Денисовець ... І.А.Зязюн та ін. – Х.: Прапор, 1981. – 327 с.
25. Національна державна комплексна програма естетичного виховання: (Проект) / М-во освіти України. Акад. пед. наук України. Ін-т українознавства Київ. ун-ту ім. Т.Шевченка. Ін-т систем. дослід. освіти України; Уклад.: І.А.Зязюн, О.М.Семашко. – К., 1994. – 63 с.
26. Національна державна комплексна програма естетичного виховання: Проект / Уклад.: І.А.Зязюн, О.М.Семашко // Рід. шк. – 1995. – №12. – С. 29 – 52.
27. Об'єкт і метод соціологічних досліджень: (Матеріал на допомогу лектору) / М.П.Савчук, І.А.Зязюн. – К.: Т-во “Знання” Української РСР, 1967. – 47 с.
28. Освіта і вчитель у контексті українського державотворення: Матеріали до доп. на заг. зборах АПН України 15-16 груд. 1998 р. – К., 1998. – 33 с.
29. Особливості становлення і розвитку естетичного сприймання: Дис. ... канд. філософ. наук. – К., 1968. – 201 с., [XXI л.]. – Бібліогр.: л. I-XXI. – (КДУ ім. Т.Г.Шевченка).
30. Педагогічний словник / Кол. авт.: І.Зязюн та ін.; За ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Пед. думка, 2001. – 516 с. – І.А.Зязюн є авт. 109 ст. з педагогіки, філософії, психології
31. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад.: С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, Н.Г.Ничкало та ін.; За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 381 с.
32. Радянський спосіб життя і розвиток театрального мистецтва. – К.: Знання, 1979. – 63 с.
33. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.М.Семашко та ін. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, КОО, 2002. – 557 с.
34. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.М.Семашко та ін.; За ред. М.М.Заковича. – К.: Знання, 2000. – 622 с.
35. Формирование коммунистического мировоззрения молодежи / Авт. кол.: Р.С.Балакирева, А.Я.Варава ... И.А.Зязюн и др.; Под общ. ред. И.А.Зязюна. – Х.: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1985. – 181 с.
36. Формирование и сферы проявления эстетического опыта личности: Дис. ... д-ра философии наук. – К., 1976. – 285 с. – (Київ. гос. ун-т ім. Т.Г.Шевченка).

Статті із збірників та періодичних видань

37. Антигуманная сущность современной буржуазной художественной культуры // Вопросы общественных наук: Респ. межведомств. науч. сб. – К., 1980. – Вып. 43: Критика буржуазной идеологии, реформизма и ревизионизма в курсах общественных наук. – С. 93 – 99.
38. Артистичне виховання учнів у школах і ліцеях Франції в контексті сучасної естетичної теорії // Теорія і практика упр. соц. системами: Філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. – №3. – С. 94 – 102.
39. Безсвідоме у пізнавальній діяльності // Кримські педагогічні читання: Матеріали Міжнар. наук. конф., м.Алушта, 2001 р., 12-17 верес. / За ред. С.О.Сисоєвої, О.Г.Романовського. – Х., 2001. – С. 9-20. – Бібліогр.: 20 назв.
40. Безсвідомість. Підсвідомість. Творчість: (З огляду установки Дм. Узнадзе) // Мистец. та освіта. – 2001. – №3. – С. 3 – 9. – Бібліогр.: 14 назв.
41. Безсвідомість, підсвідомість, творчість з огляду установки Дмитра Узнадзе // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Другі Крим. пед. читання: Зб. наук. пр. – Х., 2002. – Вип. 3. – С. 21 – 36.
42. Бехтерев В.М. (1857 – 1927): [Рос. фізіолог, психолог, психіатр] // Педагогічний словник / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К., 2001. – С. 52.
43. Виховання мистецтвом: Філософ. нотатки // Трибуна. – 1993. – №7. – С. 29 – 30.
44. Від школи готових відповідей – до школи вибору // Рад. Україна. – 1991. – 19 квіт.
45. Всеукраїнська державна комплексна програма естетичного виховання // Вісн. Акад. пед. наук України: Наук.-теорет. та інформ. часоп. – 1993. – №1. – С. 43 – 51.
46. Вунд Вільгельм (1832 – 1920): [Нім. фізіолог, психолог, філософ і мовознавець] // Педагогічний словник / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К., 2001. – С. 102.
47. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект // Теорія і практика упр. соц. системами: Філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2002. – №2. – С. 23 – 24.
48. Гуманізм пізнавальної діяльності // Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти: Наук.-метод. зб. / Редкол.: І.А.Зязюн, В.О.Зайчук, В.М.Доній та ін. – К., 1995. – С. 3 – 8.
49. Гуманістична парадигма в освіті // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. Ч. 1. Нова парадигма вищої освіти: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 1996 р., 17-18 квіт. – К., 1996. – С. 8 – 12.
50. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу // Рід. шк. – 2000. – №8. – С. 8 – 13.
51. Декарт Рене (1596-1650): [Фр. філософ, математик, фізик, фізіолог] // Педагогічний словник / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К., 2001. – С. 134.
52. Демокріт (460-370 до н.е.) [Давньогрец. філософ] // Педагогічний словник / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К., 2001. – С. 137.
53. Дидактичний аспект виховання естетичних почуттів // Етика і естетика. – 1970. – Вип. 7. – С. 82 – 88.
54. Динаміка культурного поступу: (Культура і субкультура з точки зору теорії) // Трибуна. – 1994. – №9/10. – С. 20 – 21.
55. Експромт-інтерв'ю: [Прогноз на наступ. рік] / І.Юхновський, І.Зязюн, В.Пархоменко // Освіта. – 1991. – 1 січ. (№1). – С. 1.

56. Естетична культура розвинутого соціалізму // Соціаліст. культура. – 1981. – №1. – С. 12 – 13.
57. Естетичне виховання як об'єкт державної політики / І.А.Зязюн, О.М.Семашко // Вісн. Нац. ун-ту ім. Т.Г.Шевченка. – 1994. – №94. – С. 49 – 54.
58. Естетичне почуття в структурі переконань // Філософ. думка. – 1976. – №2. – С. 77 – 84.
59. Естетичні засади національного виховання учнів // Українське народознавство і проблеми національного виховання школярів. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 3 – 10.
60. Естетичні чинники інтуїції: життєтворчість і вигорання // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. / За ред.: Л.Л. Товажнянського, О.Г.Романовського. – Х., 2002. – Ч. 1. – С. 19 – 31.
61. Занепад сучасної буржуазної естетичної культури // Соціаліст. культура. – 1981. – №3. – С. 10 – 11.
62. Засоби урівноваження протилежностей і конфліктів в освіті // Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі “Школа – ПТУ – ВНЗ”. – Вінниця, 1996. – С. 6 – 9.
63. Значення естетичного фактора у формуванні комуністичного світогляду // Етика та естетика. – 1970. – Вип. 8. – С. 50 – 56.
64. Коммунистическое воспитание студентов / Авт. коллектив: В.Г.Антоненко, В.П.Агафонов ... И.А.Зязюн и др. – К.: Вища шк., 1977. – 231 с.
65. Концептуальні засади теорії і практики освіти в Україні // Педагогіка добра в контексте етнокультурного соціума: Матеріали Междунар. науч.-практ. конф., посвященної 150-летию со дня рождения И.Гаспринского (г.Симферополь, май 2001 г.). – Симферополь, 2002. – С. 4 – 9.
66. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2000. – №1. – С. 11 – 24.
67. В.Г.Короленко об естетических принципах художественного метода // Тезисы докладов короленковских чтений, посвященных 125-летию со дня рождения В.Г.Короленко / М-во просвещения УССР. Полтав. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. Полтав. лит.-мемориал. музей В.Г.Короленко. – Полтава, 1978. – С. 5 – 6.
68. Критика буржуазних концепцій виховання людини // Етика і естетика. – 1973. – Вип. 14. – С. 3 – 19.
69. Культура в контексті політики та освіти // Мистец. та освіта. – 1998. – №2. – С. 2 – 8.
70. Культура і культурна політика // Рід. шк. – 1994. – №12. – С. 23 – 31.
71. Культура українського села // Трибуна. – 1995. – №9/10. – С. 26 – 28.
72. Культурна парадигма в практиці гуманітаризації і гуманізації сучасної освіти // Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів: Матеріали Міжнар. науч.-практ. конф., м. Київ, 2000 р., 12-13 груд. – К., 2001. – С. 40 – 43.
73. *Культуротворча функція виховання студентів педагогічного вузу // Вища пед. освіта: Наук.-метод. зб. – Полтава, 1994. – Вип. 17. – С. 66-72.
74. Лаборатория научной организации творческих процессов // Экономика и организация театра / Ленингр. гос. ин-т театра, музыки и кинематографии. – Л., 1971. – Вып. 1. – С. 76.
75. Людина в контексті гуманітарної філософії // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Пол.-укр. щорічник. – Ченстохова; К., 1999. – №1. – С. 323 – 333.
76. Методологічні проблеми теорії естетичного виховання // Естетичні проблеми сучасності: [Зб. наук. ст.]. – К., 1971. – С. 143 – 148.

77. Молодь на шляхах свободи й демократії // Шлях освіти. – 1997. – №3. – С. 6 – 9.
78. Молодь світу і України напередодні XXI століття // Трибуна. – 1997. – №5/6. – С. 20 – 22.
79. Моральные и эстетические факторы формирования интернационалистских убеждений советской молодежи // Великая сила братского единства: Материалы респ. науч. конф., посвящ. 60-летию образования Союза ССР. – К., 1983. – С. 233 – 236.
80. Мотивації і мотиви людської поведінки // Почат. шк. – 1994. – №6. – С. 6 – 9.
81. «Мы не можем отставать в генерировании педагогических идей»: [Беседа с И.А.Зязюном о пробл. укр. педагогики] / Беседу вела П.Семиволос // Зеркало недели. – 2000. – 8 апр. (№14). – С. 13; Педагогіка толерантності. – 2000. – №2. – С. 58 – 61.
82. Навіювання? Так!: [Форми естет. навіювання та їх вплив на свідомість людини] / І.Зязюн, М.Савчук // Людина і світ. – 1969. – №7. – С. 39 – 41.
83. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної освіти: матеріали Міжнар. наук. конф., м.Харків, 2000 р., 16-17 трав. – Х., 2000. – С. 8 – 16.
84. Неперервна освіта як основа соціального поступу // Неперервна професійна освіта: Теорія і практика: Зб. наук. пр. У 2 ч. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 15 – 23.
- 84 а. Неперервна освіта як визначальний чинник соціального поступу // Національна освіта: традиції і новації у контексті ідей Івана Огієнка: Зб. наук. пр. – К.; Житомир, 2002. – С. 14–23.
85. Неусвідомлене буття людини // Трибуна. – 1994. – №5/6. – С. 29 – 31.
86. Новий суспільствознавчий курс: [Про інтегров. курс “Людина і суспільство” для серед. навч. закл.] // Трибуна. – 1991. – №11. – С. 20 – 21.
87. О принципах театральной эстетики Н.В.Гоголя // Тезисы докладов Вторых гоголевских чтений, посвященных 175-летию со дня рождения писателя / М-во просвещения УССР, Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. Полтав. обл. орг. о-ва «Знание» и др. – Полтава, 1984. – С. 4 – 6.
88. Образ жизни и современное идеологическое противоборство социальных систем // Этика и эстетика: Респ. межведомств. науч. сб. – К., 1979. – Вып. 22. – С. 14 – 29. – Библиогр.: 25 назв.
89. Освіта і виховання в Японії // Трибуна. – 1993. – №3. – С. 22 – 24.
90. Освіта і вчитель у контексті українського державотворення // Директор шк. – 1999. – №4 (січень). – С. 5 – 8; Педагогіка і психологія проф. освіти. – 1999. – №1. – С. 12 – 23.
91. Освіта як соціологічний феномен: Роздуми над новою книгою // Світло. – 1998. – №4. – С. 4 – 6; Портр. – Рец. на кн.: Гавриленко І.М., Скідин О.Л. Соціологія освіти. – Запоріжжя, 1998. – 394 с.
92. *Освітні парадигми і педагогічні технології в контексті філософії освіти // Образование без границ. – МЦЦ Артек, 2002. – №2. – С. 19 – 25.
93. Педагогіка: загальна та мистецька // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 1999. – №4. – С. 253 – 254. – Рец. на кн.: Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посіб. – К., 2002. – 270 с.
94. Покликання митця // Мистецтво. – 1968. – №4. – С. 5 – 6.
95. Посилюємо методичну спрямованість: [Удоскон. лекц. пропаганди т-вом “Знання” Полтав. обл.] // Трибуна лектора. – 1984. – №11. – С. 27 – 29.
96. Потрібна висока мрія. І дія: З виступу на заг. зборах Акад. пед. наук, 23-24 листоп. // Освіта. – 1994. – 30 листоп. (№78/79). – С. 4.

97. Предмет теорії естетичного виховання // Етика і естетика. – 1969. – Вип. 5. – С. 54 – 61.
98. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти // Наук. вісн. Миколаїв. держ. пед. ун-ту: Зб. наук. пр. – Миколаїв, 2001. – Вип. 4. – С. 11 – 22.
99. Про сугестивний принцип мистецтва // Етика і естетика. – 1969. – Вип. 6. – С. 82 – 87.
100. Проблеми виховання молоді в Україні // Пед. газ. – 2000. – №5 (трав.) – С. 5 – 6.
101. Проблеми естетичного виховання у контексті динаміки культури // Духовний розвиток особистості засобами мистецтва. – Чернігів, 1994. – Ч. 1. – С. 15 – 20.
102. Проблеми прилучення студентської молоді до традицій народної художньої творчості // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К.; Рівне, 1995. – С. 10 – 15.
103. Рефлексія людини в гуманітарній філософії // Світло. – 1998. – №1. – С. 6 – 9.
104. Реформа освіти в Америці // Трибуна. – 1992. – №9. – С. 30 – 32.
105. Реформація з відтінком руйнації / Н.Г.Ничкало, С.І.Дорогунцев, І.А.Зязюн // Уряд. кур'єр. – 1997. – 23 верес. – С. 8.
106. Реформи освіти в Японії // Рід. шк. – 1993. – №8. – С. 67 – 74.
107. Рецензія на навчальний посібник “Педагогіка: Загальна та мистецька” (Авт. О.Рудницька) // Мистец. та освіта. – 2002. – №2. – С. 48.
108. С мыслью о будущем: [Философ. видение мира Н.В.Гоголя] // Вінок М.В.Гоголю: Гоголь і час. – Х., 1989. – С. 146 – 149.
109. Світло вересня. світло знань: [Про стан і перспективи розв. нар. освіти в Україні] // Рад. Україна. – 1991. – 31 серп.
110. Світоглядні пріоритети педагогіки // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: Методологія, теорія, досвід, проблеми. – К.; Вінниця. – 2002. – Ч. 1. – С. 10 – 16.
111. Совершенствовать деятельность научно-методических советов [о-ва «Знание»] / Н.Роговой, И. Зязюн // Слово лектора. – 1981. – №8. – С. 23 – 25.
112. Соціально-культурні парадокси кінця ХХ століття // Трибуна. – 1998. – №3/4. – С. 18 – 21.
113. Соціологія взаємин театру і глядача / В.О.Кудін, І.А.Зязюн // Етика і естетика. – 1972. – Вип. 11. – С. 51 – 65.
114. *Соціометричні зумовлення конфліктів у групі // Конфлікти в педагогічних системах: Зб. доп. наук.-практ. конф. 20-21 трав., 1997 р. – Вінниця, 1997.
115. Структура виховного процесу і його особливості // Філософ. думка. – 1981. – №1. – С. 37 – 45.
116. Сумісність суб'єкта і об'єкта в процесі естетичного виховання / І.А.Зязюн, В.А.Колесник // Етика і естетика. – 1971. – Вип. 9. – С. 120 – 127.
117. Сучасна освіта в контексті гуманістичної філософії // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Філософія освіти. – Л., 1999. – С. 5 – 12.
118. Сучасне і майбутнє професійної педагогіки / І.Зязюн, Н.Ничкало, Я.Камінецький та ін. // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 1998. – №5. – С. 12 – 19.
119. Технологізація освіти як історична неперервність // Неперерв. профосвіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 73 – 85.

120. Технологізація освіти як історична неперервність: Передмова // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія. – К., 2001. – С. 3 – 11.
121. Три кити нової філософії освіти: гуманізація, індивідуалізація, інтеграція // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2000. – №1. – С. 74 – 79.
122. Трудовий колектив – основна ланка народногосподарського комплексу // Філософ. думка. – 1982. – №3. – С. 118 – 119. – Рец. на кн.: Солдатов В.І. Трудовий колектив соціалістичного суспільства: Монографія. – К.: Політвидав України, 1980. – 120 с.
123. Учитель: експериментальна целева програма «школа – педвуз – школа» / Рук. И.А.Зязюн. – Полтава, 1985. – 41 с.
124. Філософія виховання особистості // Миротворча діяльність школи і вузу: [Зб. наук. пр.] / М-во освіти України. Міжнар. пед. акад. Міжнар. акад. пед. і соц. наук. Рівнен. екон.-гуманіт. ін-т. – Рівне, 1997. – Ч. 2. – С. 79 – 83.
125. Філософія освіти: парадигми і технології // Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика: Наук.-метод. щорічник. – К., 2001. – С. 7 – 20.
126. Філософія освіти: світоглядний аспект // Єдність педагогіки та психології у цілісному навчально-виховному процесі: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 1995. – С. 4 – 10.
127. Філософія, освітні стратегії і якість національної освіти // Педагогічна практика та філософія освіти: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м.Полтава, 1997 р., 25-26 листоп. – Полтава, 1997. – С. 3 – 5.
128. Філософія свідомого і несвідомого у професійній освіті // Психологічні проблеми професійної освіти: Наук.-метод. зб. – К., 1994. – С. 3 – 8.
129. “Філософія серця” у християнському віровченні // 2000 р. Різдва Христового. – Запоріжжя, 1997. – Ч. 2. – С. 79 – 83.
130. Філософія туризмології // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 жовт. 1999 р. – К., 1999. – С. 19 – 22.
131. Філософські засади освіти в Україні // Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні” (1-3 лют. 1996). – К., 1997. – С. 61 – 65.
132. Філософські проєкції освіти й освітніх технологій // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С.4 – 9.
133. Формирование творческих способностей личности в трудовом коллективе // Морально-эстетические проблемы творчества. – К., 1981. – С. 64 – 79.
134. Формування естетичного ідеалу сучасника / А.С.Канарський, І.А.Зязюн // Духовний світ молоді радянської людини: Монографія. – К., 1969. – С. 150 – 161.
135. Ценностное содержание научного атеизма / И.А.Зязюн, В.А.Пашенко // Атеизм и духовная культура / Под общ. ред. В.А.Зоца. – К., 1985. – Гл. 5, §1. – С. 236 – 260.
136. Цивілізація заспрагла цивілізованості: [Виступ на Міжнар. наук.-практ. конф. “Науково-педагогічні проблеми професійної освіти”, м. Харків, 5-8 груд. 1994 р.] // Освіта. – 1995. – 4 січ. (№1). – С. 4.
137. Цікавий експеримент реформування школи у Франції // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Другі Крим. пед. читання: Зб. наук. пр. – Х., 2002. – Вип. 4. – С. 27 – 36.
138. Ця “переважна” більшість ...: Основний закон в житті людської спільноти – стаття особистістю / Інтерв'ю з І.Зязюном записала Т.Мостова // Освіта України. – 2000. – 4 трав. (№18). – С. 6.

139. Школа: новий етап: [Інтерв'ю з міністром нар. освіти України І.А.Зязюном] / Інтерв'ю взяв В.Логвін // Освіта. – 1991. – 30 серп. (№63). – С. 1 – 2.
140. Эстетическое чувство в системе категорий эстетики // Эстетические категории в литературоведческом и искусствоведческом анализе: Всесоюз. науч. конф.: (Тез. докл.) / Редкол.: М.Ф.Овсянников, В.И.Мазепа, К.П.Фролова, Е.Н.Шабалина. – Днепропетровск, 1978. – С. 19 – 21.
141. Яскраве свідчення демократизації: [Про роль Рахунк. палати в Україні] // Трибуна. – 1999. – №1/2. – С. 42.

Розділ III. І.А.Зязюн – теоретик педагогічної майстерності

Книги

142. Краса педагогічної дії: Навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студ. серед. та вищих навч. закл. /І.А.Зязюн, Г.М.Сагач. – К.: Укр.-фінс. ін-т менедж. і бізнесу, 1997. – 302 с. – Рец.: Друзь З. Краса педагогічної дії //Рід. шк. – 1999. – №1. – С.80.
143. Основы педагогического мастерства: Метод. рек. к практ. занятиям для студ. II курса /И.А.Зязюн, Г.В.Брагина, Т.И.Гавакова и др. /Полтав. гос. пед. ин-т им В.Г.Короленко. – Полтава, 1982. – 111 с.
144. Основы педагогического мастерства: Progr. спецкурса /И.А.Зязюн, Т.И.Гавакова, Н.Н.Тарасевич; Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. – Полтава, 1980. – 41 с.
145. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для пед. спец. вузов /И.А.Зязюн и др.; Под ред. И.А.Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 301 с.
146. Основы педагогического мастерства: [Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов] /Авт. коллектив: И.А.Зязюн, М.Т.Безкишкина, Т.И.Гавакова и др.; Под общ. ред. И.А.Зязюна. – К.: Вища шк., 1987. – 207 с. – Библиогр.: с.201–206.
Из содерж.: Предисловие. – С.3–7; Гл.5. Взаимосвязь школьной и театральной педагогики в решении проблемы мастерства учителя. – С.82–96.
147. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 309 с. – Рец.: Білоус П. Відгук на книгу /П.Білоус, Г.Длугош–Білоус //Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти: Зб. наук. пр. – Л., 2002. – Вип.7. – С.535–536; Лещенко М. Ідеали педагогіки добра в життєвих реаліях Івана Зязюна //Рід. шк. – 2001. – №8. – С.78–79; Руденко Л.А. Вічно жива цінність, непідвладна часу //Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2001. – №4. – С.223–225; Складаний І. Іван Зязюн: педагогіка – моє життя //Освіта України. – 2001. – 16 жовт. (№48). – С.5.
148. Педагогічна майстерність: Підручник /І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – Вища шк., 1997. – 349 с. – Рец.: Цимбалюк В. Філософія майстерності //Світло. – 1999. – №3. – С.77; Шунда Н. Важливий підручник для педагога //Проф.- техн. освіта. – 1999. – №3. – С.54–55.
149. Учитель, которого ждут: Из опыта Полтав. пед. ин-та им. В.Г. Короленко /Авт. коллектив: И.А.Зязюн, И.Ф.Кривонос, Н.П.Лебедик и др.; Под ред. И.А.Зязюна. – М.: Педагогика, 1988. – 152 с. – (Пед. поиск: опыт, проблемы, находки).
150. Формування особистості радянського вчителя. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1989. – 47 с. – (Сер.7 “Педагогічна”; №16).
Розглядається досвід Полтавського педінституту по вдосконаленню навчання і виховання студентів на ідеях А.С.Макаренка, підготовки їх до активної педагогічної й громадської діяльності.

151. Целевая программа “Учитель сельской школы: подготовка, повышение квалификации, переподготовка» /И.А.Зязюн (науч. рук.), Е.П.Белозерцев, А.С.Мельниченко, В.Ф.Моргун. – Полтава, 1989. – 41 с. – (Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко).

152. Школа юного педагога: (Прогр. факультатива для учащихся шк.) /Полт. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. Полтав. обл. отд-ние Пед. о-ва УССР; Сост. И.А.Зязюн и др. – Полтава, 1981. – 59 с.

Статті із збірників та періодичних видань

153. Актуальні проблеми професійно-педагогічної підготовки вчителя // Педагогічна майстерність як сучасна технологія розвитку особистості вчителя: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4-6 берез. 2002 р. – К., 2002. – С. 8-11.

154. Взаимосвязь школьной и театральной педагогики в решении проблемы мастерства учителя //Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов. – К., 1987. – С. 82-96.

155. Високе покликання, висока відповідальність: [Здійснення експерим. ціл. прогр. “Вчитель” у Полтав. пед. ін-ті ім. В.Г.Короленка] //Дошкіл. виховання. – 1986. – №2. – С.12 – 13.

156. Дбаючи про комплексне виховання студентів [педагогічного інституту] //Рад. шк. – 1977. – №10. – С.82–85.

157. Емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Наук.-метод. зб. /М-во освіти України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти та ін. – Х., 1996. – С.9–12.

158. Життєдайне джерело галузевої науки: [До 5-річчя Ін-ту педагогіки і психології проф. освіти АПН України] //Освіта України. – 1998. – 9-16 груд. (№73). – С.1, 2–3.

159. Зоре моя учительська, гори, не згорай //Рід. шк. – 1999. – №2. – С.6–12; №3. – С.11–18.

160. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти //Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К., 2000. – С.11–57.

161. Краса педагогічної дії: [Сторінки з одноімен. кн.] /І.А.Зязюн, Г.М.Сагач //Завуч. – 2001. – Черв. (№17/18). – С.14–21.

162. Культурологічні засади підготовки інженерно-педагогічних працівників для закладів професійної освіти //Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (11-14 трав. 1994 р.), м. Львів. – К., 1994. – Ч.1. – С.5–8.

163. Методологические вопросы формирования мировоззрения учителя биологии //Формирование личности учителя биологии в процессе высшего педагогического образования: Тез. Всесоюз. конф. преподавателей методики биологии пед. ин-тов (май, 1982 г., г. Полтава) /Полтав. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. – Полтава, 1982. – С.6–9.

164. Моє село – центр світу, моя сільська школа – всесвітня академія //Трибуна. – 1998. – №11/12. – С.14–17.

165. Моєму колезі – молодому вчителю: [Умови досягнення радості пед. творчості] //Почат. шк. – 1981. – №10. – С.3–7.

166. Народний учитель у соціалістичному суспільстві: [Життєва позиція вчителя] //Рад. шк. – 1986. – №1. – С.12–19.

167. Наука і мистецтво педагогічної дії //Професійна освіта: педагогіка і психологія: Пол.-укр. підручник. – Ченстохов; К., 2001. – Вип.3. – С.357–380.

168. Опытнo-экспериментальная работа по программе “Учитель” в Полтавском пединституте //Методология и методы современных педагогических исследований: Тез. докл. ... /Акад. пед. наук. СССР. Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. – М., 1989. – Ч.2. – С.6–9.
169. Основні технології у вимірах педагогічної рефлексії //Світло. – 1996. – №1. – С.4–9.
170. Особливості професійної підготовки педагога //Пед. газ. – 2001. – Лют. (№2). – С.5.
171. Педагогическое мастерство как средство обратной связи со студенческой аудиторией //Актуальные проблемы повышения педагогического мастерства преподавателей-обществоведов: Тез. межвуз. науч.-метод. конф. /Ун-т марксизма-ленинизма Полтав. обкома компартии Украины. Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. Полтав. обл. орг. о-ва “Знание”. – Полтава, 1983. – С.6–8.
172. Педагогическое мастерство преподавателя-обществоведа как комплекс его личностных свойств и умений //Вопросы общественных наук: Респ. междуведомств. науч. сб. – К., 1986. – Вып. 68: Актуальные проблемы повышения педагогического мастерства преподавателей-обществоведов. – С.27–32.
173. Педагогічна дія – спосіб відтворення людини в культурі //Підруч. для директора. – 2002. – №1/2. – С.120–131.
174. Педагогічна майстерність – мистецтво навчальної і виховної дії //Гуманіт. науки. – 2002. – №1. – С.6–14.
175. Педагогічна майстерність як мистецька дія: Посіб. для вчителів //Рід. шк. – 1995. – №7/8. – С.31–50.
176. Педагогічна освіта в сучасних умовах //Вища і середня педагогічна освіта: Республік. наук.-метод зб. – К., 1991. –Вип. 15. – С. 3–9.
177. Педагогічне мистецтво з погляду театрального //Рад. шк. – 1981. – №9. – С.10–19.
178. Педагогічний професіоналізм у контексті професійної свідомості //Педагог професійної школи: Зб. наук. пр. /М-во освіти і науки України. Акад. пед. наук України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України та ін.; Редкол.: Абашкіна Н.В., Артюх С.Ф. ... Зязюн І.А. та ін. – К., 2001. – Вип.1. – С.8–17.
179. Предисловие //Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов. – К., 1987. – С.3–7.
180. Професійна освіта педагога: новий рівень //Освіта. – 1994. – 23 берез. – С.6.
181. Розповідь учителя як модель педагогічної діяльності //Світло. – 2002. – №2. – С.113–119. – Бібліогр.: 14 назв.
182. Словесное действие – важнейшее средство педагогического творчества //Мастерство устного выступления: Тез. докл. обл. науч.-практ. конф. – Полтава, 1982. – С.18–19.
183. Составные педагогического таланта //Рус. яз. и лит. в сред. учеб. заведениях УССР. – 1986. – №2. – С.10–13.
184. Социальная зрелость и педагогическое мастерство будущего учителя / И.А.Зязюн, Н.П.Лебедик //Сов. педагогика. – 1991. – №6. – С.74–78.
185. Сутність педагогічної діяльності вчителя //Світло. – 2002. – №1. – С.111–114. – Бібліогр.: 7 назв.
186. Сучасний викладач технічного вузу: особливості педагогічної дії //Шлях освіти. – 1998. – №2. – С.9–13.

187. Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – К.; Вінниця, 2000. – С.4–7.
188. Творчий учитель і педагогічна наука //Світло. – 2000. – №3. – С.9–10.
189. “... У мені кожен вчитель побачить свого захисника”: /Інтерв’ю вів В.Логвин //Рад. освіта. – 1990. – 31 серп. (№70). – С.1–2.
190. Эстетическое чувство в системе педагогического мастерства учителя //Улучшение качества подготовки педагогических кадров и повышение уровня идейно-политического воспитания студенческой молодежи в свете решений XXV съезда КПСС: (Тез. респ. науч. конф., 12-14 нояб. 1979) /М-во просвещения УССР. Пед. о-во УССР. – Х., 1979. – С.201–202.
191. Яким бути педагогу; [Навч.–вихов. робота у Полтав. пед. ін-ті ім. В.Г.Короленка] //Партійний комітет і школа /Відп. ред. В.В.Усенко. – К., 1981. – С.169–178.
- Розділ IV. Історія педагогіки в дослідженнях вченого
192. Великий гуманіст ХХ століття: До 100-річчя з дня народж. А.С.Макаренка //Знання та праця. – 1988. – №3. – С.12–12.
193. Гуманізм Ф.М.Достоевського у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського /Є.Г.Родчанин, І.А.Зязюн //Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю від дня народж. видат. укр. педагога. – К., 1993. – С.40–42.
194. Гуманист. Мыслитель. Педагог: Об идеалах В.А.Сухомлинского /Е.Г.Родчанин, И.А.Зязюн. – М.: Педагогика, 1991. – 109 с.
195. Гуманістична сутність майстерності А.Макаренка-вихователя /І.А.Зязюн, І.Ф.Кривонос, Н.М.Тарасевич //Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С.18–43.
196. Идеи А.С.Макаренко в экспериментальной целевой программе “Учитель” Полтавского педагогического института //А.С.Макаренко и Полтавщина: Тез. докл. и сообщ. обл. науч.-практ. конф. /Пед. об-во УССР. Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. – Полтава, 1986. – С.10–12.
197. Искусство доброго сердца: [Педагогика В.А.Сухомлинского] /И.Зязюн, Е.Родчанин //Сов. Россия. – 1978. – 28 сент.
198. Інструментування правових відносин між колективом і особистістю в педагогічній системі А.Макаренка /І.А.Зязюн, В.А.Семиченко //Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С.117–128.
199. А.С..Макаренко об эстетическом чувстве как важнейшем средстве коммунистического воспитания //А.С.Макаренко – педагог и писатель: (Тез. докл. и сообщ. республик науч. конф. “Педагогическое наследие А.С.Макаренко и современные проблемы коммунистического воспитания”, посвящ. 90-летию со дня рождения выдающегося совет. педагога и писателя), 2-3 марта 1978 г. – Сумы, 1978. – С.22–24.
200. Міжнародна Макаренківська асоціація: проблеми і досягнення //Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С.235–238.
201. Морально-естетичні погляди В.О.Сухомлинського /І.А.Зязюн, Є.Г.Родчанин; Т-во “Знання” УРСР. – К., 1980. – 48 с. – (Сер. VII “Педагогічна”; №11).
202. Дж.Морено і А.Макаренко про соціометрію взаємин у групі //Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С.189–194.
203. Дж.Л.Морено і А.Макаренко: Зіставні паралелі //Постметодика. – 1997. – №2. – С.13–16.

204. Об истоках философско-педагогических воззрений В.А.Сухомлинского /Е.Г.Родчанин, И.А.Зязюн //Сов. педагогика. – 1988. – №10. – С.98–103.
205. Скарби людського серця: [З доповіді на Четвертих Всеукр. пед. читаннях “В.О.Сухомлинський і сучасність”] //Пед. газ. – 1997. – Листоп. (№11).
206. Г.С.Сковорода і П.Д.Юркевич про філософію освіти і педагогічної дії //Сковорода Григорій: образ мислення: Зб. наук. пр. – К., 1997. – С.240–248.
207. Співзвучність світоглядних концепцій В.О.Сухомлинського і М.Ф.Достоевського //Теорія і практика сучасного естетичного виховання у контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського: Зб. наук. пр. /Рецензент І.А.Зязюн. – Полтава, 1998. – С.8–9.
208. В.А.Сухомлинський о задачах и путях формирования коммунистического мировоззрения /И.А.Зязюн, Е.Г.Родчанин //В.А.Сухомлинский и современная школа: (Тез. докл. науч.-практ. конф.), (25-27 сент. 1978 г.). – Кировоград, 1978. – С.47–48.
209. В.А.Сухомлинський о радости творчества как основе педагогического мастерства //Творческое использование идей А.С.Макаренко и В.А.Сухомлинского в формировании педагогического мастерства: Тез. межвуз. науч.-практ. конф., посвящ. 95-летию со дня рождения А.С.Макаренко и 65-летию со дня рождения В.А.Сухомлинского. – Полтава, 1983. – С.7–9.
210. Творческое наследие А.С.Макаренко и концепция многомерности формирования личности учителя в программе “Учитель” //Творческое наследие А.С.Макаренко и совершенствование подготовки педагогических кадров: Тез. докл. и выступлений на Всесоюз. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения А.С.Макаренко /Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко. – Полтава, 1988. – С.17–20.
211. Універсальні цінності спадщини А.С.Макаренка і сучасність. //Постметодика. – 1998. – №1. – С.3–9; Педагогіка толерантності. – №2. – С.101–107.
212. Учитель на все времена: [Об А.С.Макаренко и осмыслении его творческого наследия] //Коммунист. – 1988. – №5. – С.82–90.
213. Філософія добра в педагогічній системі В.О.Сухомлинського //Постметодика. – 1998. – №4. – С.7–14.
214. Філософія серця великого мислителя: До 275-річчя від дня народж. Г.Сковороди //Пед. газ. – 1997. – Груд. (№12).
215. “Філософія серця” Г.Сковороди //Шлях освіти. – 1998. – №1. – С.38–40.
216. “Філософія серця” Г.Сковороди у творчій спадщині В.О.Сухомлинського //Василь Сухомлинський і сучасність: Матеріали Четвертих Всеукр. пед. читань. – Вінниця, 1997. – Вип.4. – №5. – С.9–13.

Розділ V. Видання, опубліковані за редакцією І.А.Зязюна

217. Актуальные проблемы повышения педагогического мастерства преподавателей-обществоведов: Тез. межвуз. науч.-метод. конф. /Ун-т марксизма-ленинизма Полтав. обкома Компартии Украины. Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко, Полтав. обл. орг. о-ва “Знание”; Редкол.: И.А.Зязюн и др. – Полтава, 1983. – 195 с.
218. Бібліографічний покажчик наукових праць (1993–2000 рр.) /АПН України, Ін-т педагогіки і психології профес. освіти; За ред. І.А.Зязюна, Н.Г.Ничкало. – Ніжин, 2000. – 168 с.

219. Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 1996 р., 17-18 квіт. У 4 ч. /Редкол.: В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, Н.Г.Ничкало. – К., 1996. – Ч. 1–4.
220. Вісник Академії педагогічних наук України: Наук.-теорет. та інформ. часоп. /Редкол.: М.Д.Ярмаченко (голов. ред.), І.А.Зязюн та ін. – 1993. – №1. – 185 с.
221. Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти /М-во освіти України. Ін-т систем. дослідж. освіти України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України та ін.; Редкол.: І.А.Зязюн, В.О.Зайчук, В.М.Доній та ін. – К., 1995. – 160 с.
222. Діалог культур: Україна у світовому контексті: Матеріали перших міжнар. філософ.-культурол. читань, Львів, 25-26 квіт. 1996 р. /Редкол.: С.О.Черепанова (відп. ред.), І.А.Зязюн, В.Г.Скотний, Е.П.Мисько. – Львів: Каменярь, 1995-2002. – Вип. 1-7.
223. Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Наук.-метод. зб. /М-во освіти України. Акад. пед. наук України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти та ін.; Редкол.: І.А.Зязюн (голов. ред.), І.Ф. Прокопенко, Н.Г.Ничкало та ін. – Х., 1996. – 379 с.
224. Збірник законодавчих актів і нормативних документів системи професійно-технічної освіти. Т.1 /Редкол.: І.А.Зязюн та ін.; Ін-т змісту та методів навчання. – К., 1999. – 285 с.
225. Иванова Т.В. Культура педагогического общения: Монография /Под ред. И.А.Зязюна. – К.: ЦВП, 1999. – 356 с.
226. Кошманова Т.С. Развитие педагогической освіти у США (1960-1968 гг.) /Наук. ред. І.А.Зязюн. – Л.: Світ, 1999. – 488 с.
227. Мастерство устного выступления: Тез. докл. обл. науч.-практ. конф. /Отв. за вып.: И.А.Зязюн, И.И.Деревянко, Е.А.Сазонова. – Полтава, 1982. – 166 с.
228. Методология и методы современных педагогических исследований: Тез. докл.: Для обсуждения на XII двустор. семинаре молодых ученых и аспирантов АПН СССР и АПН ГДР. Ч. 2. / Акад. пед. наук СССР. Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г. Короленко; Редкол.: И.А.Зязюн и др. – М., 1989. – 172 с.
229. Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Матеріали наук.-практ. конф. (11-14 трав. 1994 р.), м. Львів. У 2 ч. /Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – К.: ІСДО, 1994.– Ч.1–2.
230. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія /За ред. І.А.Зязюна. – К.: Віпол, 2000.– 636 с.
231. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Зб. наук. пр. У 2 ч. /Ін-т педагогіки і психології проф. освіти; За ред. І.А.Зязюна, Н.Г.Ничкало. – К., 2001.
Ч.1. – 391 с.
Ч.2. – 300 с.
232. Педагог професійної школи: Зб. наук. пр. Вип. 1-3 /Редкол.: Н.Г.Ничкало, І.А.Зязюн, О.І.Щербак та ін. – К.: Наук. світ, 2001–2002.
Вип.1. – 346 с.
Вип.2. – 299 с.
Вип.3. – 299 с.
233. Педагогика добра в контексте этнокультурного социума: Материалы Междунар. наук.-практ. конф., посвященной 150-летию со дня рождения И.Гаспринского (г. Симферополь, май 2001 г.) /Редкол.:

М.А.Хайруддинов (глав. ред.), Л.У.Алимова ... И.А.Зязюн и др. – Симферополь, 2002. – 218 с.

234. Педагогічна практика та філософія: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1997 р., 25-26 листоп. /Полтав. облас. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників та ін.; Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Полтава, 1997. – 176 с.

235. Педагогічний процес: теорія і практика: Зб. наук. пр. Вип. 1, 2. – К.: Наук. світ. – 2002.

Вип.1. – 254 с.

Вип.2. – 261 с.

236. Полтавська трудова колонія ім. Горького в документах і матеріалах (1920–1926 рр.). У 2 ч. /Авт.-уклад.: О.Єрмак, Л.Крамущенко, І.Кривонос, Н.Тарасевич; За ред. І.А.Зязюна. – Полтава, 2001–2002.

Ч.1. – 269 с.

Ч.2. – 216 с.

237. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук.пр. У 2 ч. /За ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського; Редкол.: В.Г.Кремень (голова), І.А.Зязюн (співголова) та ін. – Х., 2002. – Ч. 1–2.

Ч.1. – 431 с.

Ч.2. – 431 с.

238. Програма факультатива для учаснихся 7–10 кл. “Юный педагог” /Под ред. И.А.Зязюна. – Полтава, 1988. – 72 с.

239. Професійна освіта: педагогіка і психологія: Пол.-укр., укр.-пол. щорічник /За ред. Т.Левовицького, І.Вільш, І.Зязюна, Н.Ничкало. – Ченстохов; К., 1999-2001. – Вип.1-3.

240. Професійно-художня освіта України: Зб. наук. пр. /Редкол.: І.Зязюн (голова), В.Радкевич, Р.Шмагало (заст. голови) та ін. – К.; Черкаси, 2002. – 208 с.

241. Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: Наук.-метод. зб. /Редкол.: І.А.Зязюн (гол.) та ін. – К., 1994. – 384 с.

242. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посіб. /За ред. І.А.Зязюна – К., 1998. – 247 с.

243. Г.С. Сковорода – видатний український філософ і просвітител: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Переяслав-Хмельницький, 1994 р., 29-30 листоп. /Орг.-ред.: В.М.Мадзігон, І.А.Зязюн, О.В.Сухомлинська та ін. – К., 1994. – 153 с. – (АПН України, Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ін-т).

244. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. У 2 ч. /Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – К.; Вінниця, 2002.

Ч.1. – 571 с.

Ч.2. – 531 с.

245. Сучасні педагогічні технології у вищих педагогічних закладах освіти: Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. У 2 ч. /Редкол.: І.А.Зязюн, ЯковецьВ.П., Астафєва М.М. та ін. – Ніжин, 2001.

Ч.1. – 174 с.

Ч.2. – 194 с.

246. Тайны педагогического искусства: [Публ. курса “Основы педагогического мастерства”] /Полтав. пед. ин-т; Под ред. И.А.Зязюна //Нар. образование. – 1989. – №12. – С.99–105; 1990. – №1. – С.68–172; №3. – С.62–68; №4. – С.88–91; №6. – С.38–45; №8. – С.80–85; №10. – С.70–76; №11. – С.85–88. – Содерж.: Учимся говорить. – Если хочешь – научись. – “То же слово, да иначе

молви”. – Культура общения учителя. – Педагогический такт. – Мастерство воспитателя. – Мастерство учителя на уроке.

247. **Творческое наследие А.С.Макаренко и совершенствование подготовки педагогических кадров: Тез. докл. и выступлений на Всесоюз. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения А.С.Макаренко /Полтав. гос. пед. ин-т им. В.Г.Короленко; Редкол.: С.Н.Глазачев, В.М.Курило ... И.А.Зязюн и др. – Полтава: [Б.и.], 1988. – 367 с.**

248. ***Творчість в технології виховання та навчання: Зб. наук. пр. /Редкол.: І.А.Зязюн, В.В.Крижко, Н.Г.Ничкало та ін. – К.; Запоріжжя, 1998.**

249. ***Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: Щокв. наук.-практ. журн. /Координац. рада: В.Г.Кремень (голова), І.А.Зязюн (заст. голови), Л.Л.Товажнянський (заст. голови). – Х., 2000.**

250. **Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні” (1-3 лют. 1996 р.) /Редкол.: В.П.Андрущенко (голов. ред.), В.С.Лутай (заст. голов. ред.) ... І.А.Зязюн. – К.: ІЗМН, 1997. – 544 с.**

251. **Формирование нравственной и эстетической культуры учащейся молодежи в условиях обновления социализма: Тез. докл. обл. науч.-практ. конф. /Редкол.: И.А.Зязюн и др. – Полтава: [Б.и.], 1990. – 183 с.**

252. **Формирование эстетического отношения к искусству. В 6 т. /Редкол.: И.А.Зязюн (пред. редкол.), В.Г.Бутенко, В.В.Давыдов и др. – М.: АПН СССР, 1991. – Т. 1–6.**

253. **Ярмаченко М.Д. Академія педагогічних наук України (п’ятиріччя становлення і розвитку) /Редкол.: І.Д.Бех, М.С.Вашуленко, І.А.Зязюн та ін. – К: Пед. думка, 1997. – 104 с.: портр.**

Розділ VI. Наукова школа І.А. Зязюна

Доктори наук

254. **Букач М.Н. Формування педагогічної культури вчителя музики у процесі професійної підготовки: Дис. ... д-ра пед.наук / Київ. пед.ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1999. – 390 с.**

255. **Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): Дис. ...д-ра пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1997. – 377 с.**

256. **Кошманова Т.С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960-2000 рр.): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 40 с.**

257. **Лещенко М.П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом: (На матеріалах Великобританії, Канади, США): Дис. ... д-ра пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1997. – 382 с.**

258. **Лігоцький А.О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні: (Теорет.-методол. аспект): Дис. ... д-ра пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1998. – 484 с.**

Кандидати наук

259. **Гіптерс З.В. Художня творча діяльність студентів вищих закладів освіти України (1960-1995 рр.): Дис. ... канд. пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1998. – 190 с.**

260. Жебровський Б.М. Формування професійної готовності директора школи до управління якістю освіти: Дис. ... канд. пед. наук / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2002. – 202 с.
261. Зайцева І.Є. Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2001. – 20 с.
262. Лещенко А.В. Проблеми виховання і освіти у творчій спадщині В.І.Вернадського: Дис. ... канд. пед. наук / НДІ педагогіки АПН України. – К., 2000. – 209 с.
263. Отич О.М. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в школі: (На матеріалі пісенного фольклору): Дис. ... канд. пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1997. – 256 с.
264. Пабат В.В. Формування естетичних почуттів дітей дошкільного віку засобами народної казки: Дис. ... канд. пед. наук / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1997. – 216 с. – Бібліогр.: с. 185-202.
265. Полищук А.М. Партийность как научный принцип марксистско-ленинской философии: Дис. ... канд. философ. наук / Львов. гос. ун-т им. И.Я.Франко. – Л., 1978. – 200 с.
266. Сегеда Н.А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2002. – 20 с.
267. Скорик Т.В. Формування естетичного досвіду студентів засобами музики: Дис. ... канд. пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1998. – 164 с.
268. Черниш А.П. Управління навчально-виховним процесом у гімназії: Дис. ... канд. пед. наук / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1996. – 240 с.
269. Чернова О.С. Формирование у младших школьников эстетического восприятия искусства: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Харьк. гос. пед. ин-т им. Г.С. Сковороды. – Х., 1990. – 22 с.
270. Швидка С.О. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя засобами театрального мистецтва: Дис. ... канд. пед. наук / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1996. – 177 с.
271. Шевнюк О.П. Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя: Дис. ... канд. пед. наук. / Держ. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1995. – 202 с.
272. Юрас И.И. Эстетический фактор в формировании коммунистического мировоззрения старшеклассников: Дис. ... канд. пед. наук / НИИ педагогики УССР. – К., 1987. – 174 с.

Розділ VII. Філософсько-педагогічні роздуми академіка

Визначаючи технологізацію освіти об'єктивним процесом, що постійно розвивається і вектор якого визначається в основному науково-технічним прогресом та технологією суспільства, спробуємо з'ясувати його специфіку і визначити бодай найближчу перспективу. Якщо визначити технологію способом системної організації освітньої діяльності в різних сферах знання, культури, навколишнього світу, мислення, що зумовлюються рефлексією, стандартизацією, використанням спеціалізованого інструментарію, то об'єднати їх (на одному рівні організації) неможливо у зв'язку з якісним розмежуванням технологічних задач і принципової різниці у підходах до їх вирішення.

[125, с.17]

Вищою метою духовної педагогіки (педагогіки духовності) слід вважати сприяння максимально ефективному духовному розвитку особистості. Це, в свою чергу, формуватиме духовну культуру суспільства, яка має об'єктивний вияв через форми суспільної свідомості: науку, мистецтво, мораль, релігію.

[142, с.136]

Відомо, що гуманістичний підхід не зводиться до якихось конкретних технологій чи методів навчання – це цілісна орієнтація, в основі якої – перебудова особистісних установок педагога. Підкреслюється, що якщо перша парадигма освіти ґрунтується на універсальності навчальних програм, фронтальному спілкуванні, стандартних оцінках знань, умінь, навичок, примусовості, трансляційній формі передачі інформації вчителем і пасивності учнів, то гуманістичний підхід в освіті апелює до індивідуалізації і диференціації навчання, що передбачає використання нормативів і відповідно програм розвитку, до радості учня, до процесу творчості. Найважливіше в даному підході - формування в учнів не лише нормативних знань, але передусім механізмів самонавчання і самовиховання з врахуванням максимального включення індивідуальних здібностей кожного учня.

[142, с.54]

Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь та негараздів.

[142, с.4]

Для оволодіння педагогічною майстерністю необхідна систематична підготовка до кожного навчального заняття; постійна робота з новинками педагогічної і психологічної літератури, вилучення з них нового для практичної перевірки і використання; вивчення досвіду колег і запозичення всього кращого, корисного, дійсно необхідного; вироблення індивідуальних прийомів (постановка голосу, техніка мовлення, граматична правильність, дикція, інтонація, сила звуку і т.п.); саморегуляція фізичного і психічного станів. Успіх педагогічної діяльності визначається передусім рівнем професійної підготовленості викладача. З нагромадженням досвіду формуються оптимальні прийоми праці, приходить майстерність, яка дозволяє швидко адаптуватися до будь якої учнівської аудиторії, виникає легкість в роботі.

[167, с. 364]

Зрозуміймо, нарешті, що іншого шляху не було і не буде. І хто намагається пропонувати інші шляхи для утвердження незалежності України, той веде її народ до великих непередбачуваних трагедій. Годі трагедій! Україна і її народ Божим велінням давно вже заслуговують на Щастя.

[147, с.308]

Культура народів і держав як найважливіший із показників їхнього поступу завдяки особливій культуротворчій місії педагога, вчителя, який творить найбільшу, найвагомішу, найнеобхіднішу цінність – Людину. Основоположним критерієм цієї цінності є шанобливе, гуманне ставлення до іншої Людини, а отже – до іншої Країни, до іншого Народу.

[147, с.5]

Навчання в школі є специфічною формою спільної життєдіяльності вчителя і учнів. Вони в школі не просто вступають у суспільні відносини, виконують соціальні ролі, визначені їхнім офіційним статусом (роль учителя і роль учня), а є насамперед носіями суто людських якостей. потреб, мотивів. тому діяльність учителя і учнів у школі має будуватися на гуманістичних, особистісно орієнтованих засадах, які забезпечили б їм можливість встановлення добрих, суто людських взаємин, розуміння одне одного, взаємоповаги.

[148, с.271]

Неперервну професійну освіту можна віднести до особистості, до освітнього процесу (до програм), до організаційних структур. У першому випадку це поняття означає, що людина вчиться постійно, без відносно довгих перерв або в освітніх установах, або засобами самоосвіти. Залишаючись на одному й тому самому формальному рівні... вона удосконалює свою професійну кваліфікацію, свою майстерність, піднімається ступенями і рівнями професійної освіти (“динаміка руху по вертикалі”). Людина включена в освітній процес на всіх стадіях її розвитку з врахуванням спадковості при переході з одного ступеня до іншого...

У змістовний аспект неперервної освіти згідно з динамікою руху особистості входять: багаторівневність, доповнення, маневреність.

[84 а, с. 15]

Освіта неможлива без Учителя, з іменем якого пов'язані і перемоги і поразки. Він завжди уособлював у собі мудрість суспільної свідомості і мав непересічний вплив на все суспільство. Він завжди був громадянином і професіоналом, від завжди був наставником, поводитирем у майбутнє. Він не може бути поза політикою, але володіючи особливим суспільним статутом, йому слід дотримуватися золотого світового правила демократії: “Політика лише до порогу школи”. У виборі громадянських і професійних орієнтирів йому допоможуть вищі національно-державні інтереси, смисл і природа освіти, її соціальне призначення.

[160, с.17]

Освіта – важливіша підсистема суспільства, узгоджена з його розвитком і залежна від існуючих форм соціальної взаємодії. Це історико-культурний феномен, процес і умова розвитку духовних начал народу і кожного індивіда. “Образ”, “зразок”, якими наповнена освіта, втілюються в індивідуальній самотутній формі у відповідності з культурою суспільства. Людина розвивається

у смисловому полі певних знаків, значень, моральних норм, цінностей, ідеалів, притаманних конкретному народу. Тому освіта, як правило, національна за змістом. Ось чому мета освіти – виховання людини як суб’єкта культурно-історичного процесу, якій відображає в собі історичний розум, культуру людства і відчуває свою відповідальність перед майбутнім як своїм майбутнім, залежних від його практичних дій.

[66, с.4]

Особистість не може бути самодостатнім виміром чи кінцевим результатом смислової вибудови Людини. Адже смисл набувається постійно змінюваними відношеннями і зв’язками з сутнісними складниками людського буття. особистість і Людина відрізняються тим, що перша є способом, інструментом, засобом організації досягнень другої. Перша отримує смисл і життєвість в другій. Можна з переконаністю стверджувати, що особистість в якості психологічного інструмента може “озовнішуватись”, про неї можна, необхідно рефлексувати “заочно” і це зовсім не суперечить трансцедентуючій, змінній природі людини.

[75, с. 326]

Педагог і актор повинні знати і відчувати аудиторію, з якою працюють – і передумову, і відсталу її частини, розуміти, на кого орієнтуватися і кому допомагати. Необхідно знати ази людської реакції залежно від віку, статі, професійної спрямованості тощо. Чому клас підпорядковується педагогові? Чи можна підготувати себе до цього? Як народжуються ці педагогічні миттєвості? Ще можна ставити багато запитань, але відповідь на них буде суто особистісною, неповторною, інтуїтивною. Це тому, що сфера творчості – сфера безсвідомості. Однак теоретики і практики сцени, користуючись методом фізичних дій, рекомендують деякі поради для досягнення успіху.

[142, с.111]

Педагогічна майстерність вчителя є достатньо стійкою системою теоретично обґрунтованих і практично виправданих педагогічних дій і операцій, які забезпечують високій рівень інформаційної взаємодії між викладачем і його учнями. Послугуючись цим визначенням і функціональною структурою діяльності педагога, звернемо увагу на компоненти педагогічної майстерності:

- **знання і високій рівень загальної культури. Загальнонаукові знання.** Наукова ерудиція з обраної спеціальності. Розуміння психології учнів і закономірностей формування їх особистостей. оволодіння сучасною дидактичною системою, теорією учіння і виховання, методикою викладання свого предмету;
- **практичні уміння і навички. Гностичні уміння** встановлюють внутрішні зв’язки і відношення між окремими процесами, фактами, поняттями і явищами. предметні уміння і навички. Професійні уміння і навички, відповідні кожній функції вчителя;
- **професійно необхідні якості педагога. Громадянські і політичні якості:** ідейна переконаність і суспільна активність. Спрямованість особистості: любов до учнів і бажання з ними працювати. Висока інтелектуальна активність і пізнавальна самостійність. Педагогічні здібності. Культура мови і мовленнєві навички.

[167, с.368]

Розвитку педагогічної майстерності А.Макаренко надавав величезного значення. Він був упевнений, що кожен зможе опанувати складну науку взаємодії педагога з вихованцями. І основні шляхи набуття професіоналізму він убачав у перебудові педагогічної освіти. Її, вважав педагог, треба наблизити до потреб практики, до професійного виховання, а не лише навчання педагога. Колектив школи мусить допомагати молодому спеціалістові удосконалювати свою майстерність і, головне, допомагати йому само виховуватися, скеровувати його на розвиток професійно значущих якостей – гуманістичної спрямованості, професійної компетентності, педагогічних здібностей і техніки впливу.

[195, с.28]

Серед вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною.

Що нового можна сказати про цю професію? Написано багато книжок, де показано і велич педагогічної праці, й труднощі її.

Спробуємо подивитися на професію педагога з різних позицій: з глобальних – навіщо суспільству ця професія, з позиції учня – чого чекає дитина від педагога, ким він є для неї, з позиції вчителя – якими є його обов'язки, як він розуміє їх?

Чого чекає суспільство від учителя? Воно може існувати, якщо його громадяни розподілять між собою сфери застосування своїх сил, кооперування яких дає змогу людству розвиватися. головні сфери: виробництво, наука, мистецтво. Виробництво – основа життя суспільства, воно забезпечує людей необхідними засобами існування. Наука дає нові знання, технології, що допомагають розвивати виробництво, сприяють усвідомленню сутності буття. Та не лише інтелектуальною діяльністю і виробництвом живе людина. Велику роль відіграє духовна царина, яку живить мистецтво через відображення дійсності в художніх образах. Наука і мистецтво впливають на виробництво, удосконалюючи його. Проте для цього потрібні люди, які ввібрали б у себе досвід, набутий попередніми поколіннями, і були б готові розвивати і виробництво, і науку, і мистецтво далі.

[148, с.8]

Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин з собою і іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного. Під освітою розуміється процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і “не живої” природи. Отже, система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини.

[160, с.14]

У педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю поведінкою, своїм

Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом.

[147, с.74]

Філософія освіти – це і філософія, і наука. В той же час, вона використовує підходи і знання всіх рефлексивних дисциплін – методології, аксіології, історії, культурології, власне філософії. Її інтерес – педагогіка і освіта, тому все запозичене з інших дисциплін вона використовує для вибудови моделі подолання кризи освіти, для обговорення найзагальніших проблем педагогічної діяльності, проектування шляхів побудови нової педагогічної науки.

[142, с. 35]

І.А.Зязюн

Моєму колезі — молодому вчителеві

...Яким хочеться бачити тебе, юний вчителю, сьогодні, коли ти з особливим почуттям відповідальності, врочистості, душевної захопленості сходиш на педагогічну трибуну? Яким ти повинен бути, щоб перший самостійний урок запам'ятався на все життя, щоб став неповторним і зворушливим для твоїх учнів? Якими скарбами повинен володіти, щоб твоє педагогічне життя завжди було твоїм першим уроком?

Певно, давати рецепти не варто, бо з творчістю вони не сумісні. Я висловлю лише деякі міркування, реалізація яких допомагає мені особисто відчувати постійну радість від педагогічної праці. ...Хотілося б, щоб і до тебе на першому уроці прийшла радість педагогічної творчості. За яких обставин це можливо? На мою думку, за таких:

— Коли любиш свою професію. Любиш пристрасно, незгасно, пожиттєво. В тебе й гадки немає, що й професія цікавіша і необхідніша народові, суспільству. Відома всім істина: після хліба найважливішою для народу є школа. ...

— Коли шануєш і розвиваєш особистість в учневі. Не той учитель, хто навчає. Не той учитель, хто виховує "на загаль". Учитель той, хто у навчально-виховному процесі розвиває особистість кожного школяра, робить його самим собою.

— Коли усвідомлюєш, що основним виховним засобом була, є і залишається праця, у якій кожен вихованець послідовно й систематично набуває розумового, естетичного, практичного досвіду. ...

Коли глибоко збагнув, що найголовнішим виховним засобом у школі була, є і залишається особистість учителя. Його талант, його неповторність, самобутність.

Аналізуючи свій духовний розвиток, ти, певно, помітив, що приклад твого учителя допоміг тобі змужніти, соціально визріти. Якого ж учителя ти наслідував, коли обрав педагогічну професію? Передусім працюючого, роботящого. Таким хочуть бачити тебе і твої учні — як у справі предметній, фаховій, так і виховній. Кожна хвилина твого вільного часу - для пізнання, для самовдосконалення. Весь інший час — для твоїх вихованців. Пам'ятай заповідь В.О, Сухомлинського: "серце віддаю дітям". Віддаю щиро, душевно, радісно. І виховую цим щирість, душевність, радість. Одним словом — красу. Красу пізнання, красу творчого самоствердження — праці, красу спілкування людей, зрештою красу нашого життя.

Працьовитість, працелюбність немислимі без вимогливості, насамперед до себе. Через вимогливість до себе будь вимогливим до своїх учнів. Однак

вимогливість має бути справедливою, раціональною. До себе — щоб якнайдовше і найпродуктивніше працювати з ними і для них. До школярів — щоб заслужити їхню увагу до себе.

— Коли завоював авторитет серед учнів та їхніх батьків. Без педагогічного авторитету не може бути педагогічного впливу. Чим започатковується авторитет і як його закріпити? Першим уроком у школі

У стародавніх арабських лікарів було правило: якщо за десять хвилин спілкування з лікарем хворому не полегшало, лікар на все життя повинен зректися цієї професії, інакше кажучи, авторитет лікаря, віра в його лікувальну силу вміють створювати для хворого таку психологічну атмосферу.. яка сприяє: видужанню. Так і для тебе. Перші хвилини твого спілкування з учнями мають стати вирішальними у формуванні їхнього позитивного ставлення до тебе на рівні почуття прекрасного і піднесеного, з першої хвилини ти мусиш захопити, заповнити школярів розповіддю, щоб вони стали підвладними порухам твоєї душі, силі твоєї впливовості. Тож готуйся до перших уроків особливо старанно. Для цього замало вільно володіти матеріалом. Треба ще розробити мізансцени уроку, добре опанувавши театральну режисуру і педагогіку. Власне кажучи, учительська праця — театр одного актора. Саме тому вчителеві необхідно розвивати акторські якості. Не дарма А.С. Макаренко брав уроки режисури й акторської майстерності в талановитих митців. Він писав, «Я став справжнім майстром лише тоді, коли навчився говорити «іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде чи не відчує того, що потрібно».

— Коли постійно працюєш над удосконаленням педагогічної майстерності. Вона необхідна для підтримання твого вчительського авторитету. Над вирішенням проблем педагогічної майстерності сьогодні замислюються багато дослідників, педагогів-практиків, працівників інститутів, училищ. Вийшло у світ чимало книжок, методичних посібників. Якомога більше читай літератури на цю тему, виконуй

Заведи спеціальний відділ у своїй бібліотеці — з педагогічної майстерності. Читай уважно не тільки педагогічну, психологічну, а й медичну, мистецьку літературу, де йдеться про місце і роль людини, її діяльності в духовному розвитку суспільства. Звертайся до творчої спадщини В.О. Сухомлинського. Його “Сто порад учителям” та інші праці дадуть тобі вичерпну відповідь на питання про те, як опанувати педагогічну майстерність, як набувати професійних умінь та навичок, як долати труднощі вчительської роботи, без яких, як відомо, немає життя.

Труднощі — це переборення життєвих суперечностей. Якщо людина має загартовану волю, бійцівські якості в досягненні поставленої мети, тоді для неї не існує перешкод, яких вона не могла б подолати. Саме таким бійцем повинен стати й ти, молодий учителю. Тебе завжди підтримають, допоможуть.... Проте ніколи не забувай, що лише особиста активність і рішучість— запорука твого авторитету і визнання як в організації, так і в здійсненні навчально-виховного процесу, у роботі з батьками, і в побудові особистого життя, і в самовдосконаленні.

— Коли не впасеш у розпач у критичних ситуаціях, яких буде немало. Чому? Маєш поки що невеликий життєвий досвід. Бракує тобі й учительської майстерності. Ти відчуваєш деяку педагогічну невправність, невдоволеність рівнем фахової і виховної підготовки. Все це закономірне, кожен свого часу пережив те саме. Багато залежить не лише від тебе, а й від навчального закладу, який ти закінчив.

Чим же можна зарадити? Єдине — продовжувати вчитися пізнавати кожного “свого” учня. Бачити в ньому неповторне, незвичайне, а формуючи і розвиваючи його, сприяти цим становленню всебічно і гармонійно розвинутої особистості. ...

— Коли твої учні щодня, щогодини, щохвилини знатимуть, що вони завжди в центрі твоєї уваги, вони відкриють тобі свою душу, свої переконання. Розроби таку методику, щоб кожен щоденно спілкувався з тобою, зокрема з предмета, який ти ведеш. Проте не обмежуйся уроком. В офіційному спілкуванні учневі значно важче відкритися душею, переконаннями, ніж в обстановці неофіційній. Однак таке одкровення вкрай необхідне, це один із найважливіших законів педагогічного мистецтва.

З переказів філософа Ямвліха відомо, що коли знаменитий Піфагор (філософ, математик, поет, лікар, мистецтвознавець, чемпіон олімпійських ігор з кулачного бою, педагог) у м. Кротоні заснував філософську школу, до якої залучив майже всю молодь, він був викликаний на Раду Тисячі. Його запитали, якими демонськими силами він скористався, що так заповнив молоді душі філософією. Піфагор на це впевнено відповів: “Силою любові й переконання. Я зробив усе можливе, щоб викликати повагу до себе. Мої учні протиставили свої переконання, і я переміг силою власних переконань. Але вважаю, що то більше їхня перемога, ніж моя...”. Скористайся рекомендацією мудрого Піфагора. Знайти такі засоби, шляхи, такі внутрішні сили, які зблизили б тебе з учнями, поєднали б твої і їхні, тобто ваші, інтереси, ідеали і зробили їх спільними для життя і діяльності.

— Коли переконаний, що як педагог ти потрібен не лише в школі, а й у сім'ях твоїх вихованців. Їхні батьки зайняті суспіль важливими справами. Відвідувати тебе в школі, відривати від виховного процесу їм незручно. Знайди час зустрітися з ними. Не шкодуй найтепліших слів, щоб підкреслити позитивні риси їхньої дитини. Спільно поміркуйте, як це позитивно розвати, вдосконалювати. Якщо ж учень у твоїй уяві має лише негативні якості, не рекомендую тобі зустрічатися з батьками. Ти ще його не пізнав, не вистраждав надії на свій педагогічний успіх. Тож зустріч з батьками не принесе нічого втішного ні для тебе, ні для них. ...

— Коли засвоїв основні принципи спілкування з людьми в колективі і користуєшся ними у практичному житті. В народі кажуть, що кожен нездара може критикувати, звинувачувати, засуджувати. Саме так він і чинить. Учителеві треба мати сильний характер, загартовану волю, велику витримку, щоб усе зрозуміти й пробачити. Тобі якнайменше слід думати про особисті достоїнства і бажання, а намагатися краще пізнати хороші якості колег, забути лестощі, щиро виявляти доброзичливість. Щоб вплинути на свого колегу, варто говорити з ним про те, що його цікавить, до чого він прагне, допомогти йому. Виявляй до колег щирий інтерес, уважно вислуховуй їх, намагайся зрозуміти кожного. Роби для них усе, чого б ти бажав від них для себе. Дай змогу колезі відчувати перевагу над тобою, якщо це справді так. Подивися на оточення його очима й оціни значущість його думок, поведінки.

— Коли завойований серед учнів і колег авторитет постійно підтримується твоєю напруженою роботою над собою, яка буде радувати тебе. Тільки радість—запорука вчительської творчості, твоїх успіхів у вихованні. Лише радість педагогічного спілкування і творення — твоє життєве щастя. А.С. Макаренко з цього приводу писав:”...Я надзвичайно щаслива людина. І моє щастя не залежить ні від яких матеріальних благ... ..., тому що неодмінна умова щастя — це переконаність, що живеш правильно, що за спиною не стоїть ні підлість, ні шахрайство ні хитрість”.

Щастя тобі мій друже, молодий учителю.

Іменний покажчик

Абашкіна Н.В. 178	Мельниченко А.С. 151
Агафонов В.П. 64	Меншун В. 11
Алимова Л.У. 233	Миропольська Н.Є. 18
Андрущенко В.П. 219, 250	Мисько Е.П. 222
Антоненко В.Г. 64	Моляко В. 14
Артюх С.Ф. 178	Моргун В.Ф. 151
Астафєва М.М. 245	Морено Дж., про нього 202,203
	Мостова Т. 138
Бабій Л.Т. 23	
Балакирева Р.С. 35	Ничкало Н.Г. 13,31,105,118,218,219, 223,231,232,239,248
Безкишкіна М.Т. 146	
Белозерцев Е.П. 151	Овсянников М.Ф. 140
Бех І.Д. 253	Отич О.М. 263
Бехтерєв В.М. 42	
Білоус П. 147	Пабат В.В. 264
Брагіна Г.В. 143	Пархоменко В. 55
Брожек В. 22	Пащенко В.А. 135
Букач М.Н. 254	Передерій В.Ф. 19
Бутенко В.Г. 252	Полищук А.М. 265
	Прокопенко І.Ф. 223
Варава А.Я. 35	
Васянович Г.П. 255.	Радкевич В. 240
Вашуленко М.С. 253	Роговой Н.111
Вільш І. 239	Родчанін Є.Г. 193,194,197,201,204,208
Волошко Л.С. 24	Романовський О.Г. 39,60,237
Вунд Вільгельм, про нього 46	Руденко Л.А. 147
	Рудницька О. 93,107,242
Гавакова Т.И. 143,144,146	
Гавриленко І.М. 91	Савчук М.П. 27,82
Гаспринский И., про нього 65,233	Сагач Г.М. 142,161
Гіптерс З.В. 259	Сазонова Є.І. 227
Глазачев С.Н. 247	Середа Н.А. 266
Гоголь М.В., про нього 108	Семашко О.М. 25,26,33,34,57
Гончаренко С.В. 24	Семиволос П. 81
Гончаренко С.У. 5,31	Семиченко В.А. 198
Горбатова Л.С. 23	Сисоєва С.О. 39
Горобець І.Ю. 24	Скідін О.Л. 91
	Складаний І. 147
Давыдов В.В. 252	Сковорода Г.С., про нього 206, 214-216,243
Декарт Рене, про нього 51	
Демокріт, про нього 52	Скорик Т.В. 267
Денисовець П.М. 24	
Дерев'янка І.І. 227	
Длугош-Білоус Г. 147	
Доній В.М. 48,221	
Дорогунцев С.І. 105	
Достоевський Ф.М., про нього 207	
Друзь З. 142	

Єрмак О. 236 Жебровський Б.М. 260 Зайцева І.Є. 261 Зайчук В.О. 48,221 Закович М.М. 33,34 Зоц В.А. 135 Іванова Т.В. 225 Іон Э. 22 Камінецький Я. 118 Канарський А.С. 134 Кларк К. 12 Колесник В.А. 116 Короленко В.Г. 67 Кошманова Т.С. 12,226,256 Крамущенко Л.В. 148,236 Кремень В.Г. 237,249 Кривонос І.Ф. 148,149,195 Крижко В.В. 248 Кудін В.О. 19,22,113 Курило В.М. 247 Лебедик Н.П. 149,184 Лєвовицький Т. 239 Лещенко А.В. 262 Лещенко М.П. 10,147,257 Лігоцький А.О. 258 Логвин В. 139,189 Лутай В.С. 250 Мадзігон В.М. 243 Мазєпа В.И. 140 Макаренко А.С., про нього 199,202, 203,210-212,247	Скотний В.Г. 222 Солдатов В.І. 122 Сотник Н. 1 Сухомлинські О.В. 243 Сухомлинський В.О., про нього 207-209,213 Тарасевич Н.М. 144,195,236 Товажнянський Л.Л. 60,237,249 Узнадзе Д., про нього 40,41 Усенко В.В 191 Фролова К.П. 140 Хайруддинов И.А. 233 Хлєбникова Л.О. 18 Цимбалюк В. 148 Цушко С. 3 Черепанова С.О. 222 Черниш А.П. 268 Чернова О.С. 269 Шабалина Е.Н. 140 Швидка С.О. 270 Шевнюк О.П. 271 Шмагало Р. 240 Шунда Н. 148 Щербак О.І. 232 Юрас И.И. 272 Юркевич П.Д. 206 Юхновський І. Р. 55 Яковець В.П. 245 Ярмаченко М.Д. 7,30,42,46,51,52,220,2